

ПРО КІНО І ЧАС*

Дуже й дуже непросто говорити про стан колись могутньої української кіноіндустрії, а відтак і про наукове дослідження творів сучасного кінематографа. Славетна Вавилонська вежа українського національного кіномистецтва — художнього, телевізійного, документального, науково-популярного, мультиплікаційного — розвалилася. На тлі її кострубатих руїн болем наскрізної рани висвітилися усі кінопроблеми, вирішення яких, в силу специфіки кіновиробництва, вимагає величезних коштів, котрі знайти, м'яко кажучи, важко.

Щоправда, попередній уряд знайшов був просте вирішення усіх кінопроблем одразу. Було гучно заявлено: «Ми запросимо зарубіжних, голлівудських зоряних кінорежисерів, акторів, і вони швидко виведуть українське кіно на світовий, голлівудський рівень». І справді, Слово не розбіглося з Ділом. До Києва був офіційно запрошений французький акор Жерар Депардье, щоб він — ви не повірите (!) — допоміг Віктору Гресю поставити фільм «Тарас Бульба» і в ньому зіграв найукраїнськішу українську роль — Тараса Бульби. Хоча всім було відомо, що Гресь значно кращий режисер від Депардье, не кажучи вже про воістину геніального Богдана Ступку на цю роль.

Зрозуміло, з того урядового гучного замаху нічого не вийшло.

Стосовно голлівудських кінозірок, нагадаю, що найяскравіші з них — з родоводів українських емігрантів. Найзнаменитіший Стівен Спілберг (фільми «Список Шиндлера», «Цілепи» та інші) за походженням — одесит. Нещодавно він привозив у рідне село і в Київ свій фільм про Голокост в Україні.

Ще два одесити не менш знамениті. Один з них — Кірк Дуглас (справжнє ім'я — Іссур Данієлович Демський). Батьки в 1908 році емігрували до США. Кірк Дуглас знаменитий своєю роллю Спартака у фільмі «Спартак» Стенлі Кубріка. Фільм отримав чотири премії «Оскар». Довга, успішна робота Кірка Дугласа в кіно була відзначена почесним «Оскаром» у 1996 році. Другий одесит — син Майкл Дуглас, знаменита голлівудська зірка, теж отримав «Оскара» — за найкращу чоловічу роль у фільмі «Уолл-Стріт».

Неперевершений Дастін Гофман — з родоводу кївських емігрантів. Володар двох премій «Оскар» — за найкращу чоловічу роль у фільмі «Крамер проти Крамера» та у фільмі «Людина дощу».

Улюбленець мільйонів глядачів Сильвестр Сталлоне, американський актор, сценарист, продюсер, кінорежисер. Зіграв у багатьох фільмах — «Рембо. Перша кров», «Роккі», «Оскар», «Стій! Або моя мама буде стріляти» та ін. Народився в Нью-Йорку. Мати — астролог Джеклін, народилася в Одесі. Розшукала в Україні багато своїх родичів.

Леонардо Ді Капрі, американський актор («Титанік», «Ромео і Джульєтта»). Цей актор також не чужий нам. Його рідна бабуся Олена Смирнова — корінна одеситка. А її донька — мати Леонардо. Сьогодні він — найпопулярніший, один з найдорожчих акторів світового кіномистецтва.

Не хочу, щоб склалося враження, ніби досить нашому братові прокарабкаться до Голівуду — і там злегка станеш «оскароносцем». Ні, це зовсім не так. Скажімо, Кірк Дуглас зіграв Спартака і ще більше 80 ролей, а «Оскара» так і не отримав за ролі, як і згадуваний Ді Капрі. Знаменитий наш земляк — зоряний голлівудець Джек Пеланс (справжнє ім'я Володимир Палагнюк) розповів мені в Києві, як він ще у 30 років був висунутий на здобуття премії «Оскар», а отримав її через 50 років, безперервно знімаючись у багатьох фільмах. Щоправда — все-таки отримав! Оце головне.

Подібних прикладів можна навести ще багато і не лише з числа кіномитців, щоб серйозно задуматися над дуже важливим запитанням — проблемним: *чому так часто і так тяжко складається творча доля наших митців у нашому Материнському Домі — Україні?*

Причини у кожного різні — результати у всіх однакові: «За бутрами, бодай і горбами, далекими, близькими, легше реалізується Божий дар». Наприклад, киянина Володимира Бортка, кінорежисера Кіностудії імені О. П. Довженка, після першого фільму «Канал» заклаували, загрязли — і зовсім не кіноначальники, навпаки, вони підтримували молодого кінорежисера, а режисери-гризуни, ядовито-зубаті критики. Бідолаха втік до Ленінграда. І там, на чужій кіностудії «Ленфільм» дуже швидко зняв кілька блискучих телефільмів і кіношедеврів «Собаке серце». І ще кілька гучних фільмів з величезним прокатним успіхом. У тому числі і «Тарас Бульба» з Богданом Ступкою в головній ролі.

Та що Бортко Володимир! Свого часу на Київську кіностудію приїхав після ВДІКу Григорій Чухрай — його мати жила в Києві. Чотири з половиною роки метався по чиновницьких кабінетах зі сценарієм «Балада про солдата», але змушений був поставити на «Мосфільмі». І — Ленінська премія. Світове визнання.

* В основу публікації покладено доповідь академіка М. П. Мащенка, виголошену у грудні 2011 р. на Урочистій сесії, присвяченій 15-річчю НАМ України.

Академіку нашої Академії, академікові Європейської Академії мистецтв Роману Гургеновичу Балаюну багато хто закидав і закидає досі доволі в'їдливі, нахабні зауваження, мовляв, живе, їсть український хліб і сало, проте жодного українського фільму не зняв. А чому не зняв?

Свій дипломний фільм Рома Балаян зняв за оповіданням І. Франка «Злодій». Зняв блискуче. Але саме за цей фільм його вигнали з інституту. Довелося боротися за майбутнього кінорежисера його вчителів Т. Левчуку, С. Параджанову, який назвав цей фільм геніальним. Я підтримав фільм Роми і в захисній рецензії написав: «Рома Балаян — це наш український Фелліні».

Другий сценарій Рома написав про перебування Т. Шевченка в засланні. Грандіозний сценарій. Та за фільмувати цю мрію йому не дозволили. Все, як виявилось, з-за клятої «національної» причини. Була дирекція, яка взагалі виганяла його зі студії. Отак, з рештою, друг мій Рома став російським режисером в Україні — його другий Вітчизні. Та він і російськими фільмами приносить славу Україні, Кіностудії імені О. П. Довженка. Він — її рідний син. Так колись назвала його з любов'ю величезна сім'я довженківців. Коли я сказав про це Балаюну, з його завжди усміхнених очей повільно викотилося кілька крупних сльозин, немов прозоро-золотаві кульки... Так плачуть лише свічки у Божих храмах. Тут їй доречно зазначити, що кіномитці Росії, видатні діячі культури, уряд з радістю прийняли його і високо оцінили як кіномитця. За фільм «Польоти уві сні і наяву» йому була призначена Державна премія СРСР. Його обрали академіком російської кіноакадемії. Там він став лауреатом багатьох російських і зарубіжних кіно нагород.

Кіра Муратова останнім часом знімає фільми, майже безперервно, ніби наганяє відібрані у неї найкращі роки творчості. Її спеціальною постановою ЦК КПУ «заборонили знімати, писати» за радянських часів. Сьогодні кожен її кінофільм оцінюється у нас і в зарубіжжі як значна подія світового кіномистецтва.

Ще кілька слів про стан нашого кінематографа сьогодні. Тяжкий він дуже. Але кіномитці — люди загартовані, розумні, чітко усвідомлюють багаторічний непростий стан України. Та на твердження недалекоглядних, ніби «українського кіно немає», відповідають просто: нікому в світі не сила захоронити живцем, зарити бульдозерами бездуховності, байдужості великий український кінематограф у небуття. Чотири тисячі з половиною кінофільмів. Це величезне державне кінобагатство створювало кільканадцять генерацій майстрів екрану всіх кіностудій України. Півтори тисячі високих нагород завоювали українські кіномитці на міжнародних кінофестивалях і в своїй державі. Саме з цими кінотворами, зокрема прийдешні покоління, усвідомлюватимуть, якими ми були митцями і яким був наш народ.

Марк Донський — засновник знаменитого світового неореалізму в роки війни, в евакуації поставив фільм «Райдуга». Президент Америки Рузвельт, переглянувши його, телеграфував на Київську кіностудію: «Народ, спроможний створити такої сили кіношедевр, — непереможний». І через 68 років вкляються Президентів Америки за ці хвилюючі слова. І весь наш кінематограф — це не безіменні висоти. Імена його творців добре відомі кіно світові планети.

Думаю, не зайве на Урочистій сесії Національної академії мистецтв України вперше згадати їх імена і назвати бодай по одному фільму, щоби незнищенність українського кіномистецтва освятилася в яскравих, видатних особистостях. Отож:

Олександр Довженко — кінофільм «Земля» навечно у списку дванадцяти найкращих фільмів усіх часів і народів.

Іван Кавалерідзе. В час німого кіно зняв шедеври «Злива», «Прометей», «Перекоп», які здобули найвищі оцінки в цілому світі. Коли «Великий німий» заговорив, він перший зняв кіно-опери «Наталка-Полтавка», «Запорожець за Дунаєм». Останній з названих фільмів з великим успіхом демонструвався в Америці.

Ігор Савченко. Кінофільм «Тарас Шевченко» — Сталінська премія (посмертно).

Сергій Параджанов. «Тіні забутих предків». Кіносвіт визнав режисера генієм.

Леонід Биков. Фільм «В бій їдуть тільки «старики»» — Перша премія Бакинського кінофестивалю.

Тимофій Левчук. Крайній фільм про героїв-партизан — трилогія «Дума про Ковпака» — «Золота медаль ім. О. Довженка» та інші нагороди.

Юрій Іллєнко. Кінофільм «Білий птах з чорною ознакою» — Гран-прі Московського міжнародного кінофестивалю.

Кінооператор Вілен Калюта. Картина «Столєні сонцем» — Державна премія СРСР; «Оскар».

Марлен Хуцїєв. Фільм «Весна на Зарічній вулиці» — «Бронзова медаль» на Першому Міжнародному фестивалі молоді в Москві. Отримати золоту медаль завдяила п'ята графа у паспорті.

Петро Тодоровський. Кінофільм «Вірність» — Головна нагорода найпрестижнішого Венеціанського фестивалю.

Віктор Іванов. Режисер кінофільму «За двома зайцями» — Державна премія України імені О. Довженка (посмертно). Через 40 років грандіозного успіху в кінопрокаті.

Олександр Коваль. Фільм «Маланчине весілля» — «Срібний голуб» у Лейпцигу, кінофільм «Притулок» — «Срібний орел» у Парижі.

Сергій Бондарчук, Андрій Харитонов у фільмі *Миколи Мащенка* «Овід» — Державна премія імені Тараса Шевченка.

Михайло Ілленко. Державна премія України імені О. Довженка — за внесок у кіномистецтво.

Михайло Беліков. Фільм «Ніч коротка» — Гран-прі МКФ у Мангеймі (ФРН).

Віктор Гресь. Кінофільм «Чорна курка, або Підземні мешканці» — приз Московського кінофестивалю в номінації фільмів для дітей.

Вадим Ілленко. Фільм «За двома зайцями» — Державна премія України імені О. Довженка (за операторську роботу).

Талановита актриса *Маргарита Криницина*. Державна премія України імені О. Довженка — за блискуче виконання головної ролі у кінофільмі «За двома зайцями».

Євген Машков. Фільми «Приходьте завтра», «Смугастий рейс», «Ад'ютант його величності» — Державна премія СРСР.

Григорій Кохан. Кіносеріал «Народжена революцією» — Державна премія СРСР.

Володимир Денисенко. Фільми «Сон», «Великий перевал» — Державна премія імені Тараса Шевченка.

Наталія Наум — актриса, нагороджена за фільм «За двома зайцями» Державною премією імені О. Довженка.

Фелікс Соболев. Науково-популярні фільми «Мова тварин», «Чи думають тварини?» — Державна премія СРСР 1970 р.

Олександр Роднянський. Документальний фільм «Місія Рауля Валенберга» — престижні премії «Ніка» і «Фелікс», а ще — Гран-прі дванадцяти міжнародних кінофестивалів.

Віктор Івченко — перший лауреат Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка за кінофільм «Гадюка».

Борис Івченко. Кінофільм «Анничка» — Головний приз («Золота башта Бойова») кінофестивалю в Камбоджі. Він також автор фільму-шедевра «Пропала грамота».

Ігор Стрембицький. Дипломний фільм «Подорожні» — Золота пальмова гілка Каннського кінофестивалю — перша за всю історію українського кіномистецтва.

Володимир Дахно. Художник-мультиплікатор. Мультфільми «Як козаки куліш варили», «Як козаки олімпійцями стали» — Державна премія України імені Тараса Шевченка. 1988 р.

Роллан Сергієнко. Учень О. Довженка. Кінофільми «Дзвін Чорнобиля», «Поріг» — Державна премія України імені Тараса Шевченка.

Леонід Череватенко. Кінофільм «Я камінь з Божої праці» — Державна премія України імені Тараса Шевченка.

Іван Миколайчук. Кінофільм «Вавилон ХХ» — Гран-прі кінофестивалю «Молодість», разом з фільмом «Москва сльозам не вірить».

Через обмеження часу доповіді не можу, на жаль, назвати всіх лауреатів різних премій. Тим більше, що гріх не згадати геніальних акторів — Амвросія Бучму, Степана Шкурата, Івана Мар'яненка, Наталю Ужвій, Мар'яна Крушельницького, Дмитра Мілютенка, Сергія Бондарчука, Івана Миколайчука, Костянтина Степанкова, другого після Чарлі Чапліна — Броніслава Брондукова, в їхніх пресвітлих особах інших артистів театру і кіно, хто своєю творчістю обезсмертив навечно Український кінематограф.

Нещодавно Кабінет Міністрів уперше за всі роки незалежності своєю постановою звільнив усі українські кіностудії від сплати податку за земельні ділянки, що використовуються для забезпечення кіновиробництва аж до 2016 року. Це дуже обнадійливий захист національного кіномистецтва. Рятівний. А що це означає у фінансовому відношенні? Наприклад, для Кіностудії імені О. П. Довженка — 2 мн. гривень економії уже в цьому році.

Так що, високо достойні колеги-кіномитці, — вище голову! Над нами — найбільше диво — неокраєне Господнє небо, сяє безліччю зірок. Найяскравіші з них носять у Всесвіті імена наших побратимів: Олександра Довженка, Леоніда Бикова, Сергія Параджанова, Фелікса Соболева, Тетяни Дерев'яно, Володимира Шевченка.

Про Володимира Микитовича Шевченка — окреме слово. Це він свою останню кінокартину «Чорнобиль. Хроніка великих тижнів» знімав у Чорнобильському пеклі, в місцях, з яких живими не повертаються. Зняв блискуче. Але до прем'єри не дожив — залишився в небі яскравою тужною зіркою довічної пам'яті про творчий героїчний подвиг кіномитця в ім'я порятунку від ядерної катастрофи.

...І мертві, і живі ми є, були і будемо, доки будуть люди на землі. Хоча кінонебо сьогодні суворо захмарилося. Та будемо певні: хмари тимчасові. А мистецтво — вічне.

Пригадаймо слова мудрого Канта: «Немає нічого дивовижнішого від неба, засіяного мільйонами зірок, і немає нічого прекраснішого, чарівно-загадковшого, аніж душа людська. То ж, давайте частіше задивлятися в небо і у власні душі».